
WSCHODNI ROCZNIK HUMANISTYCZNY
TOM XXII (2025), №1
s. 173-182
doi: 10.36121/ssiniak.22.2025.1.173

Степан Синяк

ORCID: 0000-0001-6954-9892

(Рівненський державний гуманітарний університет)

Іван Синяк

ORCID: 0000-0002-4252-4588

(Інститут української археографії та джерелознавства
імені М.С. Грушевського НАН України)

Підприємницька діяльність польських парамілітарних організацій на Волині у 1921-1939 рр.

Анотація: У статті на основі аналізу вітчизняної та зарубіжної літератури, а також джерельної бази висвітлюється підприємницька діяльність польських парамілітарних організацій. В ході дослідження було проаналізовано стан наукового висвітлення проблеми у вітчизняній та світовій історіографії. Виявлено, що дана тема майже не досліджена в наукових працях українських та закордонних дослідників. Показано, що польські напіввійськові організації активно займались бізнесом та мали у своєму складі різного роду магазини, монополії та гуртівні. Визначено, що економічним життям у Волинському воеводстві міжвоєнного періоду активно займались: Союз осадників, Союз військових інвалідів Польщі, Стрілецький союз та Союз польських легіонерів. Доведено, що в економічному житті польських парамілітарних організацій на Волині велику роль відігравали різного роду підприємства.

Ключові слова: Волинь, «Союз військових інвалідів Польщі», «Союз польських легіонерів», «Стрілецький союз», монополія

Przedsiębiorczość polskich organizacji paramilitarnych na Wołyniu w latach 1921-1939

Streszczenie: W artykule na podstawie analizy literatury krajowej i zagranicznej oraz bazy źródłowej zwrócono uwagę na przedsiębiorczą działalność polskich organizacji paramilitarnych. W toku badań przeanalizowano stan naukowego ujęcia problemu w historiografii krajowej i światowej. Stwierdzono, że temat ten jest rzadko badany w pracach naukowych ukraińskich i zagranicznych badaczy. Wykazano, że polskie organizacje paramilitarne aktywnie angażowały się w działalność gospodarczą i posiadały różnego rodzaju sklepy, monopole i hurtownie. Ustalono, że życie gospodarcze w województwie wołyńskim w okresie

międzywojennym było aktywnie zaangażowane: Związek Osadników, Związek Inwalidów Wojennych RP, Związek Strzelecki i Związek Legionistów Polskich. Udowodniono, że w życiu gospodarczym polskich organizacji paramilitarnych na Wołyniu ważną rolę odgrywały różnego rodzaju przedsiębiorstwa.

Słowa kluczowe: Wołyń, «Związek Inwalidów Wojennych RP», «Związek Legionistów Polskich», «Związek Strzelecki», monopol

Entrepreneurial Activity of Polish Paramilitary Organisations in Volyn in 1921-1939

Annotation: The article is based on the analysis of domestic and foreign literature, as well as the source base, and highlights the entrepreneurial activity of Polish paramilitary organisations. In the course of the study, the state of scientific coverage of the problem in national and world historiography was analysed. It was found that this topic has hardly been studied in the scientific works of Ukrainian and foreign researchers. It is shown that Polish paramilitary organisations were actively engaged in business and had various kinds of shops, monopolies and wholesale stores. It is determined that economic life in the Volyn Voivodeship in the interwar period was actively engaged in: The Union of Siege Workers, the Union of Polish Military Invalids, the Riflemen's Union and the Union of Polish Legionnaires. It is proved that in the economic life of Polish paramilitary organisations in Volyn, various kinds of enterprises played an important role.

Keywords: Volhynia, «Union of Military Disabled of Poland», «Union of Polish Legionnaires», «Rifle Union», monopoly

Після завершення Першої світової війни та включення Волині в склад Другої Речі Посполитої на даній території утворюються польські парамілітарні організації з числа колишніх польських військовослужбовців. Основними завданнями, які стояли перед ними з боку польської держави було : 1) заохотити призовників до служби у польській армії; 2) сформувати єдину систему національної економіки, до складу якої входили території, які до недавнього часу перебували у складі Російської імперії, Німеччини та Австро-Угорщини; 3) контролю за новоствореним кордоном з Радянською Україною; використовувати військовий потенціал осадників у випадку збройної агресії; 4) розв'язати проблему малоземелля та безземелля у центральних воєводствах держави; 5) збір інформації агентурного характеру, підтримка влади під час призову до збройних сил; 6) організація варті на стратегічно важливих об'єктах; 7) також виконання поліцейських функцій.

У 1921-1939 рр. у Волинському воєводстві діяло одинадцять польських парамілітарних організацій, однак лише вісім з них відігравали помітну роль у житті краю: Союз осадників, Союз військових інвалідів Польщі, Стрілецький союз, Союз легіонерів польських військових інвалідів, Союз резервістів, Союз офіцерів резерву, Союз підофіцерів резерву та Союз польських харцерів. До основних напрямів роботи польських парамілітарних організацій на Волині можна віднести: військово-фізичну, господарську, освітню та культурно-виховну діяльність.

Проблематика економічного забезпечення польських парамілітарних організацій на Волині у міжвоєнний період фактично не була предметом наукового дослідження як серед українських, так і польських дослідників. По суті, в Україні даного питання торкалися у своїх студіях лише В. Смолей та один з авторів даної публікації. Так, свого часу С. Синяк¹ у своєму кандидатському доробку, присвяченому діяльності польських парамілітарних організацій у Волинському воєводстві, висвітлив основні етапи створення та діяльності польських напіввійськових організацій на Волині, дав оцінку військово-фізичній роботі, господарсько-економічному життю та культурно-освітній праці. Зауважимо, що в економічній частині дослідження, автор переважно зосередив свою увагу лише на Союзу військових інвалідів Польщі. Ще одна робота С. Синяка висвітлює господарську діяльність військових переселенців виключно Союзу осадників². Варто згадати також працю В. Смолея³, яка дотично стосуються теми даного дослідження де автор аналізує діяльність тільки Союзу осадників. Крізь призму суспільно-економічного та політичного життя Волинського воєводства, вітчизняні науковці – М. Кучерепа⁴, Л. Алексісець⁵ та Ю. Крамар⁶ побіжно розглядали підприємницьку діяльність польських парамілітарних організацій в регіоні.

Серед польських історіографів які досліджували дану проблему, можна виділити: А. Закревську⁷, та А. Доброньського⁸. У своїх роботах, науковці розглядають лише окремі аспекти діяльності польських парамілітарних організацій та зосереджують увагу лише на етнічних польських землях.

Наукова новизна даного дослідження полягає в залученні представницької джерельної бази, головно з Державного архіву Рівненської області, які чи не вперше до наукового обігу вводить фактологічний матеріал по представленій проблематиці. Вкупі із доробками українських та польських дослідників, це дозволяє дати об'єктивну картину умовам функціонування магазинів та монополій, які мали приналежність до польських парамілітарних організацій у Волинському воєводстві в міжвоєнний період.

---

¹ С. Синяк, *Польські парамілітарні організації на Волині 1921-1939 рр.*: дисертація кандидата історичних наук, Кам'янець-Подільський 2015.

² С. Синяк, *Господарська діяльність польських парамілітарних організацій Волинського воєводства у 1921 – 1939 рр. (На прикладі Союзу осадників)*, „Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: зб. наук. пр. РДГУ (Випуск наукового збірник присвячений 450-річчю Пересопницького Євангелія)” 2011, вип. 22, с. 70–73.

³ В. Смолей, *Польське цивільне і військове аграрне осадництво у Західній Україні : історико-правовий контекст (1919-1939 рр.)*, Тернопіль 2003.

⁴ М. Кучерепа, *Волинь у міжвоєнний період (1921 – 1939)*, [в:] *Методичний матеріал на допомогу викладачам, вчителям, студентам вищих навчальних закладів*, Луцьк 1994.

⁵ Л. Алексісець, *Новітня історія Польщі (1918-1939)*, Київ, Тернопіль, 2002.

⁶ Ю. Крамар, *Організація, структура та принципи функціонування польського адміністративного апарату на Волині у міжвоєнний період*, „Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Історичні науки ” 2010, № 22, с. 95–100.

⁷ A. Zakrzewska, *Związek Strzelecki 1919-1939. Wychowanie obywatelskie młodzieży*, Kraków 2007.

⁸ A. Dobroński, *Związek Inwalidów Wojny RP 1919-2009*, Warszawa 2009.

Метою дослідження є спроба висвітлення становлення та діяльності магазинів, монополій та підприємств польських парамілітарних організацій на Волині у міжвоєнний період.

Великим здобутком польських військових переселенців було налагодження економічного життя Волинського воєводства. Джерелами надходження прибутків у польських парамілітарних організацій Волині були членські внески, кредити від урядових та громадських інституцій, пожертви, подарунки, доходи з підприємств, цінних паперів, рухомого та нерухомого майна, прибутки з лекцій, виступів, спектаклів, театральних концертів і вистав та прибутків з Гарантійного Банку Легіону інвалідів польських військ⁹.

Торгівельним напрямом джерел надходження для польських військових організацій були магазини та різноманітні гуртові з продажу алкогольних напоїв, тютюнових виробів та солі¹⁰. Даним видом діяльності активно займалися: Союз військових інвалідів Польщі, Союз польських легіонерів, Союз осадників, Союз підофіцерів резерву та Стрілецький союз. Такі магазини та гуртовні знаходились у Могілянах, Рівному та у Рівненському повіті, Дубно, Обарові Рівненської гміни, Здовбиці Здолбунівського повіту та в Кременецькому повіті¹¹.

Союз військових інвалідів Польщі спеціалізувався на продажі алкогольних напоїв, тютюнових виробів та солі. Збут цієї продукції відбувався як через невеличкі магазини, так і через спеціалізовані фірми місцевого масштабу. Так, наприклад, 24 лютого 1933 р. було зареєстровано підприємство (магазин) Групи Союзу військових інвалідів Польщі, що спеціалізувалася на торгівлі алкогольними напоями та сигаретами в Могілянах гміни Сіянци. Уповноваженим від цієї групи був Ребчук Якір. Цей магазин проіснував недовго, з 1933 по 1934 рр., а причиною такого короткого існування було те, що прибутки від продажу алкогольних напоїв та сигарет були мізерними. Останній дохід магазину склав 12000 злотих¹².

Соляний «бізнес» активно просувався в Кременецькому повіті. У 1923 р. було дозволено Союзу військових інвалідів Польщі в Кременці гуртову торгівлю сіллю у повіті. Умови надання дозволу були наступними: учасники повинні були запустити в дію гуртовий склад солі в указаному місці даного повіту, на який був виданий дозвіл, не пізніше як через місяць з моменту його одержання. Сіль мала відповідати якості, яку встановило бюро з продажу солі та мати у своїй гуртівні не менше як три вагони продукції. Ціна продажу узгоджувалася з місцевим старостою та інспектором з надання акцизу. Крім того, свідоцтво на продаж солі не повинно було передаватись іншим особам без дозволу торгівельної палати. У разі ліквідації гуртовні дозвільний документ повинен повернутися до торгівельної палати. Дана гуртовня проіснувала до 1935 р.¹³

⁹ A. Zakrzewska, *Związek Strzelecki 1919-1939. Wychowanie obywatelskie młodzieży...*, s. 38.

¹⁰ A. Dobroński, *Związek Inwalidów Wojennych RP 1919-2009...*, s. 193.

¹¹ С. Сияк, *Господарська діяльність польських парамілітарних організацій...*, с. 70.

¹² Державний архів Рівненської області (далі ДАРО), фонд 32, оп. 3, спр. 4117, арк. 2.

¹³ ДАРО, фонд 32, оп. 3, спр. 2339, арк. 3.

У 1923 р. Союз Військових інвалідів Польщі у Кременці отримав дозвіл на гуртову продажу солі. Фірма мала назву «Коло Союзу військових інвалідів Польщі у Кременці, Х. Райзман та Товариство». Скорочено ця фірма мала назву «Сіль». Про характер існування цієї торгівельної організації вказує її статут. Згідно з ним, для реєстрації гуртовні учасники товариства надіслали 1 мільйон марок. Головний офіс компанії був у місті Кременець, капітал підприємства склався з 25 мільйонів марок. «Глава компанії» Райзман, капітал якого у фірмі становив 17 млн. марок, надавав також свій дім у Кременці для головного офісу та складу. Коло Союзу військових інвалідів Польщі вкладало 1 мільйон марок в дану справу. У товаристві був ще третій партнер – Штейнер, частка якого становила 4 мільйони марок. Г. Райзман мав найбільшу частку підприємства і природно очолював його. Нагомість, Коло Союзу та Штейнер виступали як компаньйони коменданта. У разі виходу з компанії Райзмана чи Кола, компанія мала бути ліквідована. Спосіб ліквідації був встановлений за згодою усіх учасників. У разі виходу компаньйона Штейнера, Райзман міг прийняти на його місце іншого. Головне управління фірмою належало виключно Райзману, який міг надати право часткового управління іншому представникові. Окрім того, Райзман мав право продавати сіль, як за готівку, так і в кредит, а також виступати від імені фірми у державних органах. За свою працю, окрім своїх доходів, головний фінансовий донор Райзман ніяких інших коштів не отримував. Він був зобов'язаний виплачувати компаньйону коменданта – Колу Союзу військових інвалідів Польщі у Кременці від півтора до двох процентів від вартості кожного вагону солі. Чистий зиск від гарантованих виплат на користь Кола головний компаньйон Райзман та комендант Штейнер ділили між собою пропорційно. За борги учасників фірма не відповідала. Суперечки вирішувалися у судовому порядку за участю представників трьох учасників-компаньйонів. Фірма могла відкривати відділи та філіали по всьому Кременецькому повіті та в самому Кременці. Вона сплачувала на користь міста 500 тис. марок. Це товариство проіснувало до 11 лютого 1924 р.¹⁴

У 1927 р. Союз військових інвалідів Польщі створив у Рівному магазин, що спеціалізувався на продажі алкогольних напоїв під назвою «Магазин повітового кола Союзу військових інвалідів Польщі у Рівному». Горілочний магазин союзу був утворений у місті з дозволу торгово-промислової палати та займався продажем алкогольних напоїв у Рівненській гміні та повіті. Управителем магазину, якого на цю посаду уповноважив Союз, був Цала Тейтельбаум. Згідно умов договору, між Союзом військових інвалідів Польщі та Ц. Тейтельбаумом, на останнього покладалася вся кримінальна і цивільна відповідальність за всілякі неправомірні дії, пов'язані з продажем алкогольних напоїв. Незважаючи на свій дохід, Тейтельбаум був зобов'язаний виплачувати частину прибутку на користь Союзу, не залежно від обсягів проданої продукції. Сума такої «данини» на користь організації Інвалідів була сталою і складала 200 злотих щомісячно. З цієї суми 150 зл. (75%) сплачувалось на користь повітового кола Союзу військових

¹⁴ ДАРО, фонд 32, оп. 3, стр. 2184, арк. 2-4.

інвалідів Польщі, решта – 50 зл. (25%) на користь Головного Управління Союзу у Варшаві. Всі інші виплати, а саме: винайму приміщення, податків покривались управителем з доходів магазину. Цей магазин проіснував до 20 січня 1939 р.¹⁵

Крім Рівного, у березні 1927 р. був відкритий гуртовий склад з продажу горілки у м. Дубно, що належав місцевому Колу Союзу військових інвалідів Польщі. Мабуть через незначний попит на продукцію, ця гуртівня проіснувала недовго – до червня 1927 р.¹⁶

У 1937 р. влада реорганізувала умови продажу тютюнових виробів та пунктів їх продажу. Союзу військовим інвалідам Польщі у Волинському воєводстві влада продовжила концесію на гуртовий продаж тютюну, вуличних кіосків та надала організації матеріальну допомогу для придбання станків для роботи.¹⁷

Торгуючи головним чином товарами, які входили до державної монополії, 13 квітня 1939 р. Союз військових інвалідів Польщі утворив об'єднання привілейованих продавців з виробів державної монополії – секцію професіоналів – господарників при даній організації. Географія діяльності цієї секції поширювалась на всю територію Польщі. Головними цілями такого об'єднання були: підготовка фахових купців, винайм членів з обов'язковими приписами на ґрунті торгівлі виробами державної монополії; поглиблення знань про торгівельну діяльність серед членів; робота над вдосконаленням системи продажу виробів державної монополії; охорона матеріальних прав членів та покращення їх матеріального побуту. Головними завданнями об'єднання було: утворення безпроцентних позичкових кас, магазинів чи кредитних, господарських, торгівельних та інших товариств, надання членам правової поради у господарських справах та професійно-фахової з питань техніки ведення продажу виробів польських державних монополій. Ще одним із завдань став збір коштів на досягнення цілей, об'єднання та опрацювання статистичних та інших матеріалів, що стосувались торгівлі виробами, державних монополій, лекції, видавництво періодичних та неперіодичних матеріалів.¹⁸

Союз польських легіонерів займався оптовою торгівлею і спеціалізувався на продажі алкогольних напоїв, а конкретніше – спирту. Зокрема, у період з 1935 – 1938 рр. у м. Рівне існував склад монополії спирту Союзу польських легіонерів. При реєстрації Союз зобов'язувався продавати по гуртовій ціні горілчану продукцію на території цілого Рівненського повіту. Окрім зазначеного регіону, продаж алкоголю було дозволено в Здолбунівському повіті, а саме в селах Новій Мощаниці та в Ступні, з гміною Будераж. Дозвіл поширювався на Костопільський повіт, за винятком села Кричильськ з гмінами Степань. Крім цих повітів, алкогольна продукція Союзу розповсюджувалася в Дубенському (с. Сатіїв, з гмінами Варковичі) та у Луцькому повіті (с. Ліпно). Державна монополія

¹⁵ ДАРО, фонд 32, оп. 3, спр. 1739, арк. 3.

¹⁶ ДАРО, фонд 32, оп. 3, спр. 1932, арк. 2.

¹⁷ *Obrady Okręgowego Zw. Inw. Wojen, „Wołyń”* 1937, nr 45, s. 5.

¹⁸ ДАРО, фонд 32, оп. 3, спр. 1932, арк. 3-4.

спирту залишала собі право зміни території продажу алкогольних напоїв. Союз польських легіонерів у даному договорі був представлений як сторона, що здійснювала гуртову продажу і зобов'язувалася продавати від власного імені гуртові виробу у Рівному, а також з допоміжних складів продукції у Гощі, Острозі, Здолбунові та Костополі. За згодою державної монополії спирту гуртовик зобов'язувався мати допоміжні склади і в інших місцевостях. Приміщення під гуртові та допоміжні склади повинні були відповідати державним санітарним вимогам.¹⁹

Закупівля продукції у державної монополії спирту надавалася гуртовнику з попередньою оплатою через касу виробника або готівкою. Мінімальний запас виробів, який знаходився у магазинах гуртовика, не повинен бути нижчим, ніж 11 тис. 100 літрів, чи 100 одиниць споживацьких виробів (100°) денатурату. З цього запасу 3700 літрів, 100° споживчих виробів та 1300 л., 100° денатурату повинні були знаходитись у гуртовні магазину, решта – у допоміжних магазинах та складах. У Гощі ця величина складала 2400 л., 11 тис. споживацьких виробів та 200 л., 1100 денатурату; в Острозі – 1000 л; у Здолбунові 1600 л. та у Костополі – 2400 л.²⁰

Частково продажею алкогольних напоїв поповнював свій бюджет також і Союз осадників. У 1926 р. організація володіла магазином алкогольної продукції у с. Обарів Рівненської гміни²¹. Згодом він був перенесений до Ковеля²². Центральний Союз осадників 22 січня 1928 р. відкрив у містечку Клевань Рівненського повіту Волинського воєводства магазин пива, який проіснував до 31 січня 1939 р.²³ та отримав концесію на продаж горілки у Клевані. Згідно з даних, у 1931 р. було продано 15 тис. 731 пляшка горілки на загальну суму 943 зл. 86 гр.²⁴

Ще однією польською парамілітарною організацією, яка займалася продажею спиртних напоїв та тютюнових виробів на території Волині, був Союз підфіцерів резерву. У 1929 р. управлінню кола цієї організації у Здолбунові був наданий дозвіл на гуртову продажу алкогольних напоїв з правом роздрібною торгівлі у буфеті с. Здовбиця. Союз підфіцерів резерву був зобов'язаний продавати алкогольні напої особисто або через заступників, затверджених торгівельним відділом. У разі невиконання умов патенту староством, дозвіл втрачав свою силу на протязі 3 місяців.

Члени управління Союзу підфіцерів резерву у Здолбунові, отримавши дозвіл на продаж алкогольних напоїв, наданий через торгівельний відділ у Луцьку, не могли особисто керувати збутом продукції, як і буфетом клубу, тому Союз надав право Вацлаву Кровському. Останній зобов'язувався власним коштом та за готівку купувати товар, оплачувати усякого роду податки та збори, як за буфет, так і за клуб, а також платити за акцизний патент II категорії.

¹⁹ ДАРО, фонд. 32, оп. 3, спр. 1932, арк. 5.

²⁰ ДАРО, фонд. 32, оп. 3, спр. 2361, арк. 3–5.

²¹ В. Смолей, *Польське цивільне і військове аграрне осадництво...* с. 53.

²² ДАРО, фонд. 32, оп. 3, спр. 4107, арк. 2.

²³ ДАРО, фонд. 32, оп. 3, спр. 3773, арк. 3.

²⁴ ДАРО, фонд. 30, оп. 20, спр. 173, арк. 62.

Усі товари, які знаходились у буфеті клубу, були власністю Кровського і не підлягали жодним стягненням за борги. Клуб та буфет були також власністю Кровського. Він відповідав за все своїм майном та був зобов'язаний сплачувати до управління кола Союзу підофіцерів резерву у Здолбунові кожен місяць по 30 зл. За цей час сума договору повинна була скласти 1560 зл. Вся відповідальність за товар особисто лягала на плечі власника. Окрім продажу алкогольних напоїв, Союзу була дозволена продаж тютюнових виробів.

У 1931 р. Вацлав Кровський звертався до управління Здолбунівського кола Союзу підофіцерів резерву з проханням допомогти щомісячною дотацією на клуб у Здовбиці у розмірі 40 зл. Це мотивувалось тим, що в період господарської кризи продаж алкогольних напоїв та тютюнових виробів спали до мінімуму, а державні та місцеві податки залишались такими ж. У 1930 р. загальна сума виplat Кровського для організації складала 150 зл., а у 1931 р. – уже 223 зл. 85 гр. Загальна сума за два роки складала 373 зл. 85 гр. 1 липня 1932 р. клуб у Здовбиці був ліквідований.²⁵

Підприємницьку діяльність вів також Стрілецький союз. У 1931 р. Стрілецький союз у Рівному звертався з проханням до повітового старости міста Рівного відкрити у місті магазин зброї та боеприпасів.²⁶

Стрілецький союз мав у своєму складі газетні два кіоски в Олиці. Перший був відкритий у 1937 р., а в наступному ще один. Варто зазначити, що кіоск Союзу на протязі цілого року мав велику популярність, окрім того, це був перший християнський газетний кіоск в Олиці. В ньому, крім різних часописів, можна було придбати канцелярські матеріали, а також поштові марки та книги. Відкриття другого магазину добре зустріли місцеві мешканці.²⁷

Варто також зазначити, що магазини мали у своєму розпорядженні не тільки чоловічі, але й жіночі відділи польських парамілітарних організацій. У січні 1937 р. жіночий відділ праці підокругу Стрілецького союзу «Волинь» відкрив фірму праці на території міста Луцьк – «Чин». Даний магазин включав у себе кравецькі та шкільні станки і обладнання. Головне завдання магазину: збут стрілецьких виробів з усіх відділів, які існували на Волині, а також допомога безробітним стрільчиням. Стрільчині працювали в швейних майстернях під керівництвом спеціальних інструкторок²⁸. У магазині можна було придбати марлю, волокно, сатин на підшивку, фланель, штучне полотно, гудзики, застібки, пряжки, паски та манжети.²⁹

Отже, з включенням Волині до складу Другої Речі Посполитої на даній території утворюються польські парамілітарні організації з числа колишніх польських військовослужбовців. Держава активно допомагала польським напіввійськовим організаціям в своєму існуванні надаючи право на утримання

²⁵ ДАРО, фонд 192, оп. 1, спр. 1, арк. 4–6.

²⁶ ДАРО, фонд 30, оп. 20, спр. 178, арк. 18.

²⁷ *Otwarcie kiosku Zw. Strzel. w Olyce, „Wołyń”* 1938, nr 31, s. 7.

²⁸ *Sklep Strzelecki w Łucku, „Wołyń”* 1936, nr 51-52, s. 15.

²⁹ *Otwarcie sklepu strzeleckiego «Czyn» w Łucku, „Wołyń”* 1937, nr 9, s. 7.

різного роду магазинів та різноманітні гуртовні з продажу алкогольних напоїв, тютюнових виробів та солі. Надавши право на торгівлю, головним чином товарами, які входили до державної монополії (алкогольні напої, сіль та тютюнові вироби), польська влада тим самим сприяла фінансовому благополуччю цих організацій. Разом з тим, давала кошти, які організації використовували для інших цілей. Даним видом діяльності активно займалися: Союз військових інвалідів Польщі, Союз польських легіонерів, Союз осадників, Союз підофіцерів резерву та Стрілецький союз. Такі, магазини та гуртовні знаходились у Могілянах, Рівному та у Рівненському повіті, Дубно, Обарові Рівненської гміни, Здовбиці Здолбунівського повіту, Кременькому повіті та Олиці.

BIBLIOGRAFIA – REFERENCES

Archival sources:

- Державний архів Рівненської області, фонд 30, оп. 20, спр. 173.
Державний архів Рівненської області, фонд 30, оп. 20, спр. 178.
Державний архів Рівненської області, фонд 32, оп. 3, спр. 1739.
Державний архів Рівненської області, фонд 32, оп. 3, спр. 1932.
Державний архів Рівненської області, фонд 32, оп. 3, спр. 2184.
Державний архів Рівненської області, фонд 32, оп. 3, спр. 2339.
Державний архів Рівненської області, фонд 32, оп. 3, спр. 2361.
Державний архів Рівненської області, фонд 32, оп. 3, спр. 3773.
Державний архів Рівненської області, фонд 32, оп. 3, спр. 4107.
Державний архів Рівненської області, фонд 32, оп. 3, спр. 4117.
Державний архів Рівненської області, фонд 192, оп. 1, спр. 1.

Periodicals:

- Obrady Okręgowego Zw. Inw. Wojen, „Wołyń” 1937, nr 45, s. 5.
Otwarcie kiosku Zw. Strzel. w Ołyce, „Wołyń” 1938, nr 31, s. 7.
Otwarcie sklepu strzeleckiego «Czyn» w Łucku, „Wołyń” 1937, nr 9, s. 7.
Sklep Strzelecki w Łucku, „Wołyń” 1936, nr 51-52, s. 15.

Studies:

- Dobroński A., *Związek Inwalidów Wojennych RP 1919-2009*, Warszawa 2009.
Zakrzewska A., *Związek Strzelecki 1919-1939. Wychowanie obywatelskie młodzieży*, Kraków 2007.
Алексієвєць Л., *Новітня історія Польщі (1918-1939)*, Київ, Тернопіль, 2002.
Крамар Ю., *Організація, структура та принципи функціонування польського адміністративного апарату на Волині у міжвоєнний період*, „Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Історичні науки” 2010, № 22, с. 95–100.
Кучерєпа М., *Волинь у міжвоєнний період (1921 – 1939)*, [в:] *Методичний матеріал на допомогу викладачам, вчителям, студентам вищих навчальних закладів*, Луцьк 1994.
Синяк С., *Господарська діяльність польських парамілітарних організацій Волинського воєводства у 1921 – 1939 рр. (На прикладі Союзу осадників)*, „Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: зб. наук. пр. РДГУ (Випуск наукового збірник присвячений 450-річчю Пересопницького Євангелія)” 2011, вип. 22, с. 70–73.
Синяк С., *Польські парамілітарні організації на Волині 1921-1939 рр.*: дисертація кандидата історичних наук, Кам’янець-Подільський 2015.

Смолей В., *Польське цивільне і військове аграрне осадництво у Західній Україні : історико-правовий контекст (1919-1939 рр.)*, Тернопіль 2003.

